

AZ ELSŐ EMBER

Tudjuk, mi lesz a vége, de így is visszatartjuk a levegőt

KLÁG DÁVID, NAGY ATTILA KÁROLY

Az első dolog, amit észreveszünk, az az éktelen ricsaj. A második a rázkódás. A harmadik az égbolt. Neil Armstrong (Ryan Gosling) éppen egy tesztrepülőöt vezet Amerika egyik sivataga felett, de belülről nézve ez olyan, mintha berakták volna egy összetákolts fémdobozba, és felültették volna abban egy maximumon pörgő Hajdu centrifuga tetejére. Armstrong átkattint kapcsolókat, figyeli a nevetségesen ósdinak ható számlálókat, az arcán pedig az összpontosítás, nyugalom, és az ismeretlentől való félelem keverékéből megy a felhők fölé. Majd onnan is tovább. Addig, hogy majdnem elhagyja a légkört is. Az X-15-ös gép pilótafülkéje pedig rázkódik, rázkódik tovább, mintha valaki darabjaira akarná tépni. De Armstrong nem rezzen. Az első ember erről szól – **a hatvanas évek űrkutatásában volt valami, amit minden körülmény szeretett volna tönkretenni, de voltak olyan bolond emberek, akik addig mentek előre, hogy csak összehozták, az egész örvénylő dervishadművelet közepén pedig ott volt Neil Armstrong.**

James R. Hansen hivatalos életrajzából készült Az első ember pedig **úgy mutatja meg Armstrongot, mint egy elkötelezett, érzelemmentes, és messze nem makulátlan viselkedésű embert, aki a családját, az egzisztenciáját, saját egészségét arra teszi fel, hogy beüljön egy fémkapszulába, elviselhetetlen erejű gyorsulással kilőjék a világűrbe, hogy aztán ott manőverezzen egy ismeretlen égitest felszíne fölött, az ember történetében először.** Nem csoda, hogy ennyire determinált figura, Damien Chazelle (Whiplash, Kaliforniai álom) filmje pontosan, hatékonyan, és hatásosan építi fel, hogy mi hajtja Armstrongot: **a film első perceiben rákban elveszíti pár éves kislányát. Onnantól kezdve mintha az élet állna le körülötte,** és ahogy a Hold a Föld körül, **az ő világa mérnökként és pilótaként is akörül forogna, hogy hogyan tudná a maximumig elvinni az elméjét és testét, hogy az űrverseny legambíciózusabbja legyen.** Az első ember alapján neki a Hold az nem egy lehetőség volt, hanem az egyetlen lehetőség: ha ott állhat a finomporos kráterek előtt, az első lábnyomok tulajdonosaként, akkor megérte. Emberként, amerikaiként, apaként.

Nem tudok sokkal többet Armstrongról, mint amit Chazelle filmje bemutat, de egészen biztos vagyok benne, hogy az élete feldolgozásánál ott lehetett örök veszélyként, hogy egy sekélyes, sablonos, ezerszer látott figura legyen belőle. Az első ember elegánsan kitér a probléma elől, **és Ryan Gosling alakításában az űrhajós egy bonyolult, határozott, de mégis kiismerhetetlen figura lesz, aki láthatólag érzi azt a súlyt, amit gyakorlatilag egy egész nemzet, sőt, bizonyos pillanatokban egy egész bolygó tesz a vállára, de mégis képes az adott problémára fókuszálni.** Helyt tud állni a legmeredekebb helyzetekben, de a szemébe nézve látszik, hogy ő is fél. **A sármos, humoros Goslingnál sokkal érdekesebb a magába forduló, kiismerhetetlen Gosling, és itt szerencsére az utóbbit láthatjuk.**

De Chazelle sosem azt érzékelteti, hogy ez egy egyszemélyes showműsor lenne: egyrészt a filmje **tele van jobbnál jobb mellékszereplőkkel, akik pár mondattal emlékeztetnek tudnak lenni, és a gyerekcipőben járó űrrepülési szakmával járó hiányuk is még ki tud tartani.** Másrészt pedig a legtöbb fontos pillanatnak Armstrong csak a csúcsa, érezzük, hogy ott van mögötte a NASA teljes csapata, de az ő munkája szinte akkor kezdődik, amikor be kell ülni a tesztgépbe, vagy űrkapszulába.

És ezek a tesztgépek és űrkapszulák azok, ahol Az első ember thrillerként kimutatja a foga fehérjét, mert minden egyes repülés egy gyomorszorító, egyedi élmény, még akkor is, ha tudjuk: a végállomás úgyszólván a Hold lesz. **Chazelle láthatóan szándékosan nem, vagy csak nagyon ritkán mutat külső képeket a rakétákról,**

szigorúan megmarad annál, amit a pilóták láthattak, ami látvány viszont egyenlő egy pokoli lélekvesztővel. Az alkatrészek nyikorognak, az ablakok inkább lőrések, és azon a kevésen sem lehet rendesen kilátni, a hibajelzések értelmezhetetlenek, a kijelzők analógok, a kapcsolat szakadozik, ők meg az idő nagy részében egy óriási szkafanderben ülnek beszíjazva, néha fejfelé. Az első ember tele van azokkal a feszült részekkel, amikor a dolgok nem úgy sülnek el, ahogy kellene, az egyik legjobb jelenete az, amikor a Gemini-8 küldetés űrhajója két emberrel a fedélzetén elkezd minden ok nélkül pörögni, miközben a pilótáik próbálnak minden eszközzel tenni ellene, de az eredmény sokáig olyan, mintha a Gravitáció című sci-fi-t néznénk turbó fokozaton. Bizonyos pontjaiban már abban sem biztos az ember, hogy szemnek értelmezhető dolgot néz, amikor a borzasztóan rázkódó emberek, és a Föld felé irányított, másodpercenként egy teljes fordulatot megtevő űrhajókat felismeri, csak azt az érzést, mintha ő is ott ülne abban a kozmikus mosógépben.

Ha engem kérdezne bárki, **Chazelle rendezőként már a második játékfilmjével, a Whiplash-sel besorolt a generációja zsenijeinek közé, a Kaliforniai álommal bemutatta, hogy tud egyszerre néző-, és Oscar-díjakat vonzó melodramát készíteni, és Az első ember sem töri meg ezt a szériát. A szemcsés, 16 mm-es filmre, valamint bizonyos részeit IMAX-kamerákkal forgatott filmje tökéletesen rendezett, egy rossz lépés nélküli bravúr, amiben maximum elfáradni lehet, de unatkozni aligha.** Egy nyaktörő tempóban haladó, minden egyes konfliktust teljes erővel

kifacsaró, autentikus, és a személytelennek tűnő témája ellenére **egy megható dráma, székhez szegező jelenetekkel, amik tényleg annak ellenére működnek, hogy pontosan tisztában vagyunk Armstrong és a NASA sikerével. Én egyszerűen nem tudok elképzelni az űrprogramról szóló hitelesebb filmet Az első embernél.**

Még úgy is, hogy NASA-hoz nem köthető részeit feltehetőleg komoly kutatómunka után a saját képzeletéből húzta elő Josh Singer forgatókönyvíró. De ezzel semmi probléma nincsen, mert Armstrong családi konfliktusai, vagy a kollégáival tett laza, verandás-sörözős beszélgetései nélkül nem működne az eltökélt férfi figurája. Különösen a felesége, Janet Armstrong nélkül, akit Claire Foy tökéletesen alakít, és még a film kulcsmondatát („Ti csak egyszerűen kisfiúk vagytok!” - vágja a NASA munkatársainak fejéhez) is megkapta a sok mellét verő alfahím között. És ellenpólust is ad annak, ami a kiképzés és a felkészülés ideje alatt történik azokkal, akik otthon maradnak, mert léteztek a feleségek és gyerekek, akiknek férjeik és apáik lőtték ki magukat rendszeresen a világűrbe. Sőt, volt még az amerikai társadalom egy jelentős része, ami csak azt látta, hogy éppen kezd beindulni Vietnam, a nagyvárosok élhetetlenek, de az állam dollármilliárdokat költ arra, hogy feljusson a Holdra. Az első ember megmutat minden lehetséges szempontot, de a végén ott köt ki, hogy civilizációként el kellett jutni oda. Ehhez pedig Armstrong volt a legalkalmasabb ember. És ezt megfilmesíteni pedig Damien Chazelle és Ryan Gosling.

Nemcsak az Egyesült Államok, de az egész emberiség legnagyobb teljesítményét megfilmesíteni olyan feladat, ami a roppant kínos kudarc mellett filmtörténeti mérföldkő megalkotásának ígéretét is hordozza. Hogy Az első ember lett-e az eddig forgatott leghitelesebb film az amerikai űrprogramról, java részt egyéni megítélés kérdése lenne, ha nem két olyan film az előzmény, amik szórakoztatóak és színvonalasak ugyan, de megosztják a kritikusokat, de főként az űrhajózáshoz értő szakembereket, történészeket. A Tom Wolfe riportregénye alapján készült Az igazak (The right stuff, 1983) és a James Lovell űrhajós és Jeffrey Kluger újságíró közös könyve nyomán forgatott Apollo 13 (1995) áll szemben James R. Hansen rendkívül aprólékos és alapos, óriási háttér munkával íródott életrajzi könyvének alapuló Az első emberrel.

Mivel csak e két említésre méltó film született a Holdraszállásig vezető út egyes szakaszairól, adja magát, hogy Damien Chazelle filmjét Az igazak és az Apollo 13 mellé helyezve szemléljük.

Dióhéjban úgy lehetne összefoglalni, hogy mindkét korábbi film alkotói túl sokat áldoztak fel a történelmi hűségből a szórakoztató faktor növelése érdekében, legalábbis ez az, amit leginkább a szemükre vetnek az amerikai űrprogramot jól ismerők. Mindezzel persze nincs semmi baj, igazából bőven lehet annak örülni, hogy két olyan film mellé érkezett Az első ember harmadiknak, amik a huszadik századi történelem fontos, de kevésbé ismert történéseit vitték vászonra.

Az igazak tréfás hangvétellű bő lére eresztett három órájával, az Apollo 13 több mint két óráig tartó körömrágós izgalmaival szöges ellentétben áll Chazelle csaknem két és fél órás, embert próbáló, néhol könnyed, de alapvetően lírai alkotása, ami dramaturgiájával azoknak is tartogat meglepetéseket, akik töviről-hegyire ismerik az Apollo-programot, álmukból felkeltve is szavalni tudják Kennedy elnök korszakalkotó Hold-beszédét, betéve tudják az Apollo-11 repülési jegyzőkönyveit és Hansen könyve a bibliájuk.

Hogy mennyire hiteles Az első ember? Azt nem lehet mondani, hogy 100 százaléig, de ennek azonban csak a hardcore space nerd-ök igazán a megmondhatói. Az alkotói szabadság nemcsak balladai homályba burkolózó életrajzi réseket töltött meg saját, bár logikus és könnyen elfogadható értelmezéssel, de jó néhány tényszerű részletet is fölülírt a hatásosság kedvéért. Ezekkel viszont az a helyzet, hogy az átlagnézőnek soha nem szűrnak majd szemet, a szakbarbár űrrajongók viszont olyan hosszú listát tudnak belőlük gyártani, amit szemlélve be kell lássák, hogy ez esetben

nem rendezői balfogások, slendrián megoldások sorozatáról, hanem átgondolt koncepcióról van szó.

Olyan apróságokról van szó, hogy valóban felhős volt-e az ég Armstrong X-15-ös repülései idején (nem, de a sebesség érzékeltetéséhez jól jön a felhőpaplan), valóban rozsdás tákolmánynak tűntek-e belülről az űrhajók (nem, igazából vadiúj volt minden, de az űrprogram rengeteg esetlegességéről jó képet fest a sok korrodált szegecs), valóban koszosak és lepattantak voltak-e a mosdók a NASA űrközpontjaiban (nem, igazából vadiúj volt minden, de a kiképzés keménységét, macsósságát jól érzékelteti), valóban hányt-e minden űrhajósjelölt a több tengely körüli forgást szimuláló MASTIF kiképzőszerkezetből kiszállva (nem, de a film legkönnyedebb percei köszönhetőek ennek a történelmi hűtlenségnek), és így tovább, és így tovább.

Viszont **a film mindezekén túl, minden egyes részletében annyira korszakhűen, annyira tökéletesen, olyan mérhetetlen gondos aprólékossággal jeleníti meg a legkisebb technológiai részleteket is, hogy hirtelen nem is tudunk hozzá foghatót mondani.** Egyszerűen lehetetlen belekötni például a szkafanderekbe (az utolsó tépőzár, csat és szelep is helyén van), vagy az amerikai űrhajósok otthonainak enteriőrjeibe (csupa megelevenedett Life-fotó mindegyik), ahogy a ruhákba és frizurákba (ahogy azokat Ralph Morse fényképeiről jól ismerjük) sem, miképp az utolsó mellékszereplő is pont a helyén van és ha csak másodpercnyi villanásra is, de rengeteget mesél a korszakról (Ralph Morse Life-fotósna nem állítottak még ennyire röpke, de költői emléket). És hát amiért Imax moziban kell nézni a filmet: a Hold. A légüres sivatag néma csöndje és üvöltő idegensége, amire a holdkomp ajtaja mindent feledtetve kitér. Amikor tényleg nincs más, csak a felfedezés végtelen izgalma, csak a vadul áramló adrenalin, csak az első ember zihálása a sisakban. Menjenek, nézzék, hallgassák, érezzék saját szemükkel, fülükkel, szívükkel. *(nak)*